

Järelmõtteid dekadentsist, modernsusest, vabariiklusest

Märt Väljataga

DOI: <https://doi.org/10.7592/methis.v29i36.26297>

Matthew D. Potolsky on Utah' ülikoolis õpetav Ameerika kirjandusteadlane, kelle uurimistöö on olnud kaks põhifookust. Esmajoones on ta süüvinud dekadentsi kui kultuurinähtuse ajaloolisse kirjeldamisse ja tõlgendamisse. Selle kohta on ta avaldanud raamatu „The Decadent Republic of Letters: Taste, Politics, and Cosmopolitan Community from Baudelaire to Beardsley“ („Dekadentlik kirjasõna vabariik: Maitse, poliitika ja kosmopoliitiline kogukond Baudelaire'ist Beardsleyni“, University of Pennsylvania Press, 2012) ja kaastoimetanud kogumiku „Perennial Decay: On the Aesthetics and Politics of Decadence“ („Lakkamatu häab. Dekadentsi esteetikast ja poliitikast“, University of Pennsylvania Press, 1998). 2021. aastal toimetab ta trükki Walter Pateri antiigiteemaliste essee kogu „Classical Studies“, mis kuulub Oxford University Pressi väljaandesse „Collected Works of Walter Pater“. Potolsky teises huvikeskmes on mimeetiline kujutamine kirjanduses ja selle teooriad, millest ta on andnud ülevaatliku sissejuhatuse „Mimesis“ (Routledge, 2006, sarjas „New Critical Idiom“). Lisaks on ta avaldanud sotsiokultuurilisi analüüse arusaamadest privaatsuse ja riigisaladuse kohta, näiteks raamat „The National Security Sublime: On the Aesthetics of Government Secrecy“ („Rahvusliku julgeoleku ülevus. Riigisaladuse esteetikast“, Routledge, 2019).

2017. aasta augustis pidas Potolsky plenaarettekande Tallinna ülikoolis konverentsil „End Games and Emotions: The Sense of Ending in Modern Literature and Arts“ („Lõpumängud ja emotsioonid. Lõputaju moodsas kirjanduses ja kunstis“). Sel puhul ilmus Mirjam Hinrikuse vestlus Potolsky ja Pirjo Lyytikäineniga „Kulg nõrkuse, melanhoolia, jälkuse ja pessimismi vaimus“ (Sirp, 9. september 2017).

Methise toimetuse valikul eespool tõlgitud ettekanne sõlmib kokku Potolsky kaks peamist huvilõime, dekadentsi ja mimeesi, ning lisab neile kolmandana arutluse 19. sajandi arusaamadest poliitilise vabaduse ja demokraatia üle. Essee esitab poleemilise sihiga argumendi kahe 19. sajandil esile tõusnud kultuurivoolu, realismi ja dekadentsi vahekorra kohta. Potolsky silmis on dekadents pigem antimodernsuse ilming kui modernismi ja 20. sajandi ühiskondlike arengute eelaimus ja teerajaja. See tõttu on olnud valejälgedel need tõlgendajad ingliskeelses kirjandusuurimises, kes püüavad dekadente tagantjärele edumeelsuse ridadesse värvata ning näevad dekadentsi vaenus toonase realismi vastu midagi uuendusmeelset, modernistlikku. Arendades oma vastust sellisele vaateviisile, valib Potolsky dekadentsi prototüüpseks esindajaks Oscar Wilde'i, kes oma kriitilistes esseeades ei rünnanud realismi üldsegi mitte selle konservatiivsuse või aegumuse pärast, vaid, vastupidi, mõtlematu uuendus-

likkuse ja anarhilisuse eest. Potolsky näeb Wilde'i kunstivaadete juuri klassitsismis, klassikalises tõenäolisuse-doktriinis. Selle õpetuse kohaselt peaks kunst toorest loodust või elu vormima ideaali järgi, mitte kopeerima-dokumenteerima. Vahetu kujutamise taotlus toob kunstile kahju, sest kunsti olemus seisneb vahendatuses, vormimises, seleksioonis. Potolsky meenutab, kuidas realismi tähtsamaid eestkõnelejaid on lisaks eksperimentaalsele soovile reaalsust vahetult tabada kannustanud tugev sotsiaalpoliitiline tendents, poolehoid lihtsale inimesele ja demokraatialle. Seevastu realismi-vaenulikud dekadendid vastandusid oma poliitilistes vaadetes massidele, taunisid egalitaarseid ja pooldasid elitaarseid väärtusi. Nende hoiakute taustana aimab Potolsky klassikalise poliitilise vabariikluse ideaale. Erinevalt liberalismist tõlgendas klassikaline ja ka 19. sajandi vabariiklik poliitikateooria vabadust mitte vabadusena sekkumisest, vaid vabadusena domineerimise alt. Estetismi soovimatus loovutada kunsti ühiskondlike huvide teenistusse on kooskõlas ja suguluses just vabariikliku vabadusaatega. Potolsky jõuab Wilde'i vaimus paradokslevale lõppjärgeldusele: kui Paul Bourget oli seostanud dekadentlikku stiili anarhiaga, siis Wilde'i silmis on hoopis realism see, mis on anarhistlik, kaootiline ning sellisena tõeliselt allakäinud ehk dekadentlik – aga ühtlasi ka moodsa elu vaimuga kokkusobivam.

Niisiis saab Potolsky essee võtta kokku kolme põhiteesi: 1) dekadents ei ole modernsete, progressiivsete püüdluste ennetus, vaid reaktsioon neile; 2) Oscar Wilde'i – kui prototüüpse dekadendi – esteetilised vaated ei olnud niivõrd uuendusmeelsed ja tulevikku vaatavad, vaid lähtusid vanast klassitsistlikust tõenäolisuse-doktriinist; 3) Wilde'i ja teiste dekadentide ja esteetide arusaam vabadusest on suguluses pigem vabariikluse kui liberalismiga. Arvan, et teesidest esimene on peaaegu enesestmõistetav. Seevastu teesid üldiselt dekadentide ja eriti Wilde'i seosest klassitsistliku tõenäolisuse-doktriini ning vabariikluse poliitilise ideestikuga on üllatavamad ja ka kahtlased. Omaette järelemõtlemist vajaksid ka küsimused, kui hästi sobib kogu dekadentsivoolu eestkõnelejaks just Oscar Wilde ning kuivõrd keske tähtsusega oli realismis arusaam tegelikkuse üksiknähtuste vahetust, otsesest kopeerimisest sellisena, nagu neid eest leitakse. Järgnevas keskendungi nende teeside ja küsimuste vaagimisele.

1. Essee argument on sihitud USAs või laiemalt ingliskeelses kirjandusloos viimasel poolsajandil väidetavalt esiletõusnud arvamuse vastu, nagu olnuks dekadents olemuselt midagi moodsat ja edumeelset, s.t uusi aegu, 20. sajandi progressiivseid suundumusi ennetav vool, mis vastandus realismile kui kodanlik-soliidseid tavaarvamusi truult järgivale meetodile. Tegelikult polnud dekadents mitte uuenduslik sammuke realismist edasi kunstide üldarengu teel, vaid midagi tagurlikku – reaktsioon omaaegsele kodanlikule maailmale, tärkavale demokraatialle ja sellega kaasnevale lamedusele. Sellisena sobib dekadents laiemasse antimodernsuse hoovusse, mida on oma

2005. aasta raamatus tuvastanud ja lahanud Antoine Compagnon. Compagnon arvab sellesse hoovusse kuulujateks terve plejaadi kirjamehi alates verejanulisest reaktsionäärist Joseph de Maistre'ist kuni kelmika strukturalisti Roland Barthes'ini ja uneleva postsürrealisti Julien Gracq'ini, sealhulgas veel Chateaubriand'i, Baudelaire'i, Ernest Renani, Prousti, Léon Bloy, Julien Benda jt. Antimodernset voolu iseloomustab Compagnon kuue põhitunnusega: a) irooniline kontrrevolutsioonilisus, vastuseis võrdsuse, demokraatia ja üldise valimisõiguse ideele, b) valgustusevastasus, c) pessimism, d) usk pärispatu sisse, e) ülevuse esteetika ning f) vituperatiivne ehk siunav-sajatav stiil.

Kohe torkab silma, et Oscar Wilde'i juhtumile need prantsuse kriteeriumid kuigi hästi ei kohaldu. Wilde oli hoopis teistsugune vaim, kellel puudus tõmme melanhoolia, jälkuse, pessimismi – võib-olla isegi nõrkuse – poole, kui nimetada veel üht dekadentsi iseloomustuseks toodud tunnustekomplekti. Tal oli liiga frivoolne, kerge-meelne, mänglev ja sangviiniline temperament. Tõsi, „antimodernne“ pärispatu taju saatis ka Wilde'i. Wilde võis mõnikord küll elu kunsti arvel alavääristada, aga jäi ikkagi pigem elujaatajaks. Prantsuse dekadentide mõjud Wilde'ile on küll ilmsed ja avalikud, aga nende tagajärjel võttis kuju hoopis iselaadne eksistentsiaalne visioon ja looming, mis võimaldab tõepoolest ka lülitamist 20. sajandi n-ö progressivistlike – soorollide õõnestamise, individualismi, „hominterni“, boheemkoodanluse (bobode) – ürituste teenistusse.

Potolsky märgib, kuidas 20. sajandi akadeemilist kriitikat Läänes on üldiselt iseloomustanud umbusk realismi ja mimeesi suhtes, „lugemine modernismi nimel“, s.t soov kirjandusmassist väärtuslikena esile tõsta ennekõike nähtusi, mis on tõlgendatavad eksperimentaalsete, modernistlike ja antirealistlike. Alles viimastel kümnenditel olevat hakanud seda tendentsi vaidlustama Kolmanda Maaailma kirjanduste eestkõnelejad, kellele läheb (taas) rohkem korda kirjanduse vabastuslik jõud selle teistsugusel, realistlik-naturalistlikul ehk mimeetilisel kujul.

Siinses maailmanurgas on kirjandusliku realismi ja selle vastasmängija – uusromantismi, dekadentsi, formalismi, igasuguste modernistlike ismide – vahekorda käsitletud 20. sajandi kestel valdavalt vastupidiste rõhkudega. Vähemasti ametlik prioriteet on kuulunud realismile – pikki aastaid koos täiendiga „sotsialistlik“ –, mille kõrval alternatiive sellele kas tauniti või toleeriti kõrvalteedena.

Mõlema hoiaku tingisid lõppkokkuvõttes poliitiline reaalsus ja kõlbelis-poliitilised kaalutlused. Realismi väärtustajad, eriti idablokis, nägid selles kogu kunsti arengu loomumast püsitendentsi ning kaldusid seda seostama – realismi viljelejate eneste vaadetest isegi hoolimata – demokraatia ja lihtrahvalikkusega ning muude poliitiliselt õigete üritustega. Need, kes tahtsid ka realismikaugele kunstile õigustust leida, tõlgendasid sedagi realistlikuna, nii nagu György Lukács käsitles realistina Shakespeare'i ja Goethet, Erich Auerbach Homerost ja Dantet või Roger Garaudy Kafkat.

Idabloki kirjanduskriitika peavool, nagu ka alalhoidlikum keskmine maitse Läänes, pole dekadentsis näinud enamasti midagi edumeelset, vaid pigem manduva kodanluse sümptomit, allakäiku, millesse võib suhtuda kvalifitseeritud kaastundega, nagu haigusse, kuid mida ei tuleks toetada, soosida ega imetleda. Dekadentsi ja kodanluse allakäigu sotsioloogiline seos, mida rõhutasid muuhulgas Georgi Plehhanov ja Anatoli Lunatšarski, arusaam dekadentsist kui kodanluse pöördumisest iseenese, oma moraali ja maitse vastu ning kui soovist samastuda aristokraatlike või lumpenlike hoiakutega, võis paista sajand tagasi ka sotsioloogiliselt usutav. Kuni ühiskonna mõtestamises domineeris veel klassiprintsiip ja kodanlust sai käsitleda kindlapiirilise klassina, tundus kunstilise dekadentsi korreleerimine kodanluse mandumisega vähemalt kaalumisväärne hüpotees.

Seevastu läänebloki akadeemilise kirjanduskriitika peavoolus – mitte küll tingimata kirjanduses eneses ega lehekriitikas – peeti realismi 20. sajandil, nagu Potolsky märgib, millekski ületatuks, liisunud kodanlike konventsioonide ja eelarvamuste väljenduseks, illusionismiks, mis produtseerib kõigest „reaalse efekte“. Modernismi – dekadentsi sealhulgas – käsitleti aga millegi progressiivseks, kuna see revolutsioneerib – jällegi autorite eneste tegelikest taotlustest sõltumatult – kirjanduslikke võtteid, õõnestab kodanlikke norme ja vorme, kummastab käibekeelt ning toob sellega lähemale inimkonna ja indiviidi vabanemise või muud progressiivsed sihid. Kui taheti realistlikule kunstile õigustust anda või seda esile tõsta, tõlgendati sedagi modernismi vaimus – immanentselt, tekstikeskselt, dekonstruktiivselt.

Igal juhul on niihästi realismi vääristamises ja dekadentsi-modernismi alavääristamises, nagu ka selle vastandhoiakus olnud puhtesteetiliste või loogiliste kaalutluste kõrval mängus implitsiitsed ja eksplitsiitsed poliitilised kaalutlused. Mõlemal juhul on need olnud peamiselt progressivistlikku laadi, s.t lähtunud üldarusaamast, et kirjandus ja ühiskond edenevad, liiguvad kusagile edasi. Ühtede meelest on realism olnud progressiivne, sest on demokraatlik, võrdõiguslik, humanistlik, tervikut tabav ja elujaatav. Teiste meelest on progressiivne hoopis dekadents-modernism, sest on revolutsiooniline, õõnestuslik, utoopilisi perspektiive avav, kriitiline, vähemustesõbralik või läänevastane. See, et kirjanduslikku väärtustusse murravad lõpuks – või kohe alguses – sisse poliitilis-kõlbelised väärtustused, on võib-olla paratamatu. Väärtushinnangu põhjendamine ei saa ju jääda tiirlema üksnes kirjanduse immanentsesse sfääri, vaid peab selle lõpuks ületama.

Potolsky essee üheks, võib-olla kavatsematuks lisaväärtuseks on tähelepanu suunamine kirjanduslooliste käibearusaamade poliitilistele lähtepunktidele. Tema taasavastatud vana käsitlus dekadentsi modernsusevastasest, reaktsioonilisest üldhoiakust on veenev, õigupoolest enesestmõistetavgi, ehkki Oscar Wilde ei tarvitse selle illustreerimiseks, nagu allpool osutatakse, kõige esinduslikum näide olla. Samas tasub

pidada silmas ka seda, et konservatiivset modernsusevastasust – vaenulikkust kodanliku äri-, ajakirjandus- ja poliitikamaailma vastu – ei ilmutanud üksnes dekadendid, vaid ka paljud hilisemad modernistid.

2. Oscar Wilde'i modernsusevastasuse rõhutamiseks tõstab Potolsky tema kunstialastes vaadetes esile sarnasusi klassitsistliku poetikaga. See peaks pakkuma lisatõendust seisukohale, et Wilde'i pilk polnud niivõrd tulevikku avastav ja teedrajav, vaid oli pööratud troostitult kaasajalt klassikalisse minevikku. Klassikalise ja klassitsistliku esteetika üks keskseid mõisteid on tõenäolisus, *verisimilitudo*, *vraisemblance*. Selle lähtekohaks on Aristotelese „Poeetika“ mõiste *eikos* (1451a36 jm). See mõiste, mida võib lahti mõtestada ka usutavuse või veenvusena, on ikka veel suundaandev praeguseski kirjanduskriitikas. Tõenäolisus – ehk tõesarnasus ehk tõena näivus – eristub omakorda päris tõest enesest. Elus võib juhtuda palju tõeseid asju, mis kirjanduslikult kujutatuna mõjuvad ebatõenäoliste, uskumatute ja kohatutena. Teisalt suudab kirjandus kujutada tõenäolisena ehk usutavana asju, millel pole eales võimalik tõeks saada. Ebausutavus, ebatõenäolisus on tänapäevani üks rängemaid etteheiteid, mida romaaniintriigidele või -tegelastele, isegi ulmelistele ja fantastilistele, teha annab. *Verisimilitudo*, *vraisemblance*'i klassitsistlik kontseptsioon kätkes ühtaegu kahtkolme spetsiifilisemat tähendust. See võis tähistada teatavat üldist korrapärast mustrit, mis vastandub üksikule, juhuslikule ja korrapäratule. See võis tähistada normi, ideaali – seda, mis peab olema. Ja eelkõige tähistas see seda, mis vastab avalikule üldarvamusele (vt nt Genette 2018; Mahhov 2020; Morgan 1986). Esimesed kaks tähendust seostuvad mimeesi ehk jäljendusega, viimane tähendus retoorilise veenvusega. Eriti viimases tähenduses tõenäolisuse kriteeriumid on muidugi varieeruvad, sõltudes publikust. „Tõenäoline jutustus on [. . .] jutustus, milles tegevused vastavad [. . .] publiku seas tõestena omaks võetud maksiimide kogumile,“ ütleb Gérard Genette (2018, 90). See tähendab konformsust publiku ootustega – nurjatu kuninga, aruka teenri, õpetatud naise kujutamine mõjunuks 17. sajandi prantsuse publikule ebatõenäolisena ja seega tõsisel kirjanduses sobimatuks (samal, 87, 89). Tõenäolisus seisnes kombekohasuses, *decorum*'is, *bienséance*'is.

Tõenäolisuse printsiip jäi teisendatud kujul püsima ka realismis, mis küll oma esimestes avalikes manifestides võis väita end eelarvamusvabalt peegeldavat või fotografeerivat valimatut ja vahetat tõe ennast, sellisena, nagu see kirjaniku vaatevälja satub. Realismi teoorias teiseses tõenäolisuse-doktriin tüüpilisuse-doktriiniks. Tüüpilisust, mis ühendab üksikut ja üldist ning mida teoreetikud eristasid „pelgalt“ tavalisest, normaalsest ja keskmisest, hakati realismis – iseäranis sotsialistliku realismi doktriinis – mõistma võtmetunnusena, mis tagab realistliku kirjanduse tunnetusliku üldistusjõu.

Eksperimendid tegelikkuse justkui valimatu ja juhusliku registreerimise, ülesmärkimise, dokumenteerimisega, mida ei suuna ükski n-ö tööhüpotees, kuuluvad pigem realismikaugesse avangardkirjandusse. Selle näideteks võiksid vahest olla tekstid, nagu Apollinaire'i kuulus luuletus „Esmaspäeval Christine'i tänavas“ (1918), mis registreerib kohvikuvestluse katkeid, või Georges Pereci proosapala „Katse ammendavalt kirjeldada ühte kohta Pariisis“ (1974). Aga needki eksperimendid näitavad lõpuks eeskätt seda, kuidas vahendaja tahes-tahmata mõjutab vahendatut. Nagu Potolsky Fredric Jamesonile viidates mainib, jääbki vahendamatus, „stseenilise olevikulisuse“ taotlus, püüdlus maksimaalse konkreetse ja spetsiifilise poole realismile üldiselt kättesaamatuks. Selle nurjumisest omakorda võib olla tingitud avangardismide ja modernismide vastumeelsus realismi suhtes – kui Wilde'i jt dekadentide silmis oli realism oma tõe-taotluses liiga vahetu ja seega vormitu ja kaootiline, siis hilisemate modernistide silmis oli ta just nimelt liiga vahendatud, oma eelarvamuste ja tööenõolisuste tõttu liiga konventsionaalne ja ebatõene.

Dekadentsi seostamine ajast ja arust klassitsismiga oli 19. sajandi lõpu poleemikates üsna tavaline võte. Aga Wilde'i kunstiliste põhimõtete sidumine just klassitsismi tööenõolisuse-mõistega on ikkagi üllatav, arvestades selle mõiste tihedat seost avaliku arvamuse ja viisipärasuse järgimisega. Tendents, mida Wilde'i loomingus on tagantjärele üksmeelselt esile tõstetud, on ju täpselt vastupidine: Wilde'il õnnestus oma salongikomöödiates ja muinasjuttudes hiilgavalt vaidlustada ja pea peale pöörata seltskondlikke norme ja soolisi stereotüüpe – selle asemel et neid ustavalt järgida. Wilde'i loomingu põhivõtteks oli paradoks, mis sõna-sõnalt tähendabki ju seda, mis käib üldisele arvamusele vastu. Wilde'i loomingu pinge klassitsistliku tööenõolisusega ei tarvitse muidugi välistada muid ühisjooni dekadentsi ja klassitsismi vahel, näiteks rõhuasetust idealiseeritusele ja üldisusele.

3. Realism ammutas oma olemasoluõigustuse viimises instantsis tõepoolest sotsiaalsetest ideedest. See reaalsus, mida realistlik kirjandus tõsiduse, tõepärasuse ja tööenõolisusega kujutada püüdis, oli eelkõige lihtsate tavainimeste ning tõusvate ja langevate ühiskondlike jõudude reaalsus. Erich Auerbachi „Mimesis“ lausa defineeribki realismi demokraatlikkuse ehk väikese inimese tõsiseltvõtmise kaudu. Selline tendents lõi otsustavalt lahku aastatuhandeid valitsenud klassikalisest stiilide lahuse õpetusest, mille järgi sobis väikest inimest kujutada üksnes koomilises (või pastoraalses) võtmes.

Dekadentide esteetiline hoiak ei vastandunud üldiselt mitte ainult kodanlusele, vaid ka „pesemata massidele“ – ehkki nii mõnedki dekadendid-sümbolistid võisid tunda poliitilist poolehoidu ka Pariisi Kommuuni, anarhismi ja radikalismi vastu. Oscar Wilde'i ühiskondlikud vaated ei olnud sama troostitud nagu tema prantsuse anti-

modernsetel eeskujudel. Kogu oma snobismile, individualismile, kapriisusele ja eliitaarsusele vaatamata kaldus tema muidu pigem järjekindlusetu vaim järjekindlalt reformimeelsuse, kodanikuallumatuse, kolonialismivastasuse ja radikalismi poole. Deaglán Ó Donghaile hiljutine monograafia Wilde'ist kui radikaalist mõistab teda kaotsiläinud revolutsionäärina. Ó Donghaile kirjutab marksist Terry Eagletoni hinnangut korrates, et Wilde'i radikaalne stiil edendab pühendumuse ja identiteedi progressiivseid ideid ning et Wilde'i estetism oli mõeldud arendama avalikku maitset ja vastuvõtlikkust kõige selle suhtes, mis on maa peal kaunis (Ó Donghaile 2020, 231). Potolsky ettekanne, mis ilmus Ó Donghaile raamatust aasta varem, püüab sellist progressivistlikku tõlgendusviisi vaidlustada. See pole just hõlbus ülesanne. Wilde võis oma kunstimaitstes olla antidemokraatlik, aga tema essee „Inimhingest sotsialismi ajal“ on siiski üsna otsesõnaliselt utoopilis-sotsialistlik manifest. Nii nagu Potolsky seostab Wilde'i kirjanduslikud vaated klassitsistliku tõenäolisuse doktriiniga, seostab ta Wilde'i poliitilised vaated klassikalise vabariikliku vabadusekäsitusega, mida on viimastel aastakümnetel eritlenud ja elustada püüdnud poliitika filosoofid Philip Pettit (vt nt 2022), Quentin Skinner (vt nt 2022) ja Charles Taylor (vt nt 2022).

Vabariiklust, republikaanlust kui poliitilist ideestikku on kaunis raske määratleda, sest viimasel paaril sajandil on see avaldunud väga mitmekesisel kujul väga erinevates kontekstides, alates Türgist, Poolast ja Ladina-Ameerikast, liri Vabariiklikust Armeest, USA Vabariiklikust parteist kuni Res Publicani Eestis. Üldiselt paigutub see nüüdisaegsel poliitilisel skaalal liberalismist paremale, aga võtab igal maal omad eritunnused. 19. sajandi Prantsuse kontekstis näiteks „tähendas *republicain* seda, kes kaitses Prantsuse revolutsioonis väljendunud ajatuud printsiipe, mis kehtivad kõikide rahvaste jaoks, kuid hindas Prantsusmaad nende printsiipide ülima kehastusena kõikidest rahvastest kõrgemalt“ (Lilla 1994, 9). Philip Pettiti ja Quentin Skinneri käsitluses eristub republikaanlik vabadus liberalismi pelgalt negatiivsest vabadusest sellega, et mõistab vabadust vabadusena domineerimisest, allumisest teiste inimeste tahte või meelevaldale. Nii näiteks oleks töödandjast sõltuv palgatöötaja vabariikliku vabadusmõiste järgi mittevaba, liberaalse negatiivse vabadusmõiste järgi seevastu vaba (Volberg 2022, 365).

Kui aga vabaduse mõistele keskendumise asemel võtta laiem vaade ning püüda tabada poliitilise vabariikuse üldilmet, torkab silma selle ideoloogia korduv seostamine selliste väärtustega nagu ühiskondlik vaim ehk kodanikuvoorus, aktiivne osalemine poliitikas ning kodanikukohuse tajumine ja järgimine. Raske on kujutleda midagi Oscar Wilde'i temperamendile vastukäivamat kui need kolm väärtust – olguigi et Wilde poolehoid kuulus liri vabariiklaste üritusele Briti monarhia vastu.

Oma elegantse ja intrigeeriva essee mõttelõnga kerides jõuab Potolsky paradoksisse. Ta usub Wilde'i eeskuju võtvat klassitsistlikust tõenäolisuse doktriinist. See

doktriin pidas silmas kunstilise kujutamise kooskõla avaliku arvamusega. Wilde'i loomingu põhivõtteks on aga just paradoks – see, mis läheb arvamusega vastuollu ning pöörab seltskondlikud normid ja eelarvamused pea peale. Potolsky seostab Wilde'i elitaarsed, rahvamasside maitse ja mõju suhtes kriitilised hoiakud klassikaliselt vabariikliku vabaduse-käsitusega. Kuid ajaloolise vabariikluse keskmesse kuulusid poliitika aktiivse osalemise ja kodanikukohuse ideaalid, mis olid esteet Wilde'ile vastu karva. Sellegipoolest tõstab essee esile dekadentsi ideede ja hoiakute vastuokslikkust ning ärgitab vaatama sügavamale toonaste püüdluste ja tänaste pürgimuste pealispindse kokkulangevuse taha. Geneeriline dekadents ei tarvitse mõtte- ja kirjanduslooläbivalgustamisel olla kasutu kontseptsioon – tingimusel, et ollakse teadlik, kuidas sarnased seemned võivad eri pinnastele langedes kanda vilju, mis võivad küll astuda ka piirideülesesse dialoogi, kuid mille funktsioon ja tähendus jäävad oma kasvukonteksti tõttu mõnikord radikaalselt eriilmelisteks. Samasugune antimodernism, mis iseloomustas (mõningaid) prantsuse dekadente, ei tarvitse käia anglo-iiri – või eesti – dekadentide kohta.

Allikad

Genette, Gérard. 2018. „Tõenäolisus ja motivatsioon.“ – *Tekstist teoseni*, tõlkinud Anti Saar, 85–114. Tallinn: EKSA.

Lilla, Mark. 1994. „Legitimacy of the Liberal Age.“ – *New French Thought: Political Philosophy*, toimetanud Mark Lilla, 3–35. Princeton: Princeton University Press.

Mahhov, Aleksandr. 2020. „Kategorija pravdopodobija v literaturnoi teorii francuzskogo klassicizma.“ = Махов А. Е. „Категория правдоподобия в литературной теории французского классицизма.“ – *Studia Litterarum* 5 (2): 10–33.

Morgan, Janet. 1986. „The Meanings of *Vraisemblance* in French Classical Theory.“ – *The Modern Language Review* 81 (2): 293–304.

Ó Donghaile, Deaglán. 2020. *Oscar Wilde and the Radical Politics of the Fin de Siècle*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Pettit, Philip. 2022. „Vabadus koos auga: vabariiklik ideaal.“ – *Esseid vabadusest 20. sajandi poliitikafilosoofidelt*, koostanud Tanel Vallimäe, 187–211. Tartu: Vabamõtleja.

Skinner, Quentin. 2022. „Vabaduse kolmas mõiste.“ – *Esseid vabadusest 20. sajandi poliitikafilosoofidelt*, koostanud Tanel Vallimäe, 323–337. Tartu: Vabamõtleja.

Taylor, Charles. 2022. „Mis on negatiivsel vabadusel viga.“ – *Esseid vabadusest 20. sajandi poliitikafilosoofidelt*, koostanud Tanel Vallimäe, 187–211. Tartu: Vabamõtleja.

Volberg, Mats. 2022. „Temaatiline sisujuht.“ – *Esseid vabadusest 20. sajandi poliitikafilosoofidelt*, koostanud Tanel Vallimäe, 339–366. Tartu: Vabamõtleja.

Märt Väljataga – Vikerkaare toimetaja, kirjandusteadlane ja tõlkija.

E-post: [mart\[at\]vikerkaar.ee](mailto:mart[at]vikerkaar.ee)